

КОПІНГ- СТРАТЕГІЇ ЗЛОЧИНЦІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Регішевська В.В

*Наук. керівн. – к. психол.н., доц. **Александров Ю. В.***

Харківський національний університет

внутрішніх справ

Опинившись в місцях позбавлення волі, багато засуджених відчують «тюремний стрес», викликаний зміною умов життєдіяльності, соціального і правового статусу, обмеженням особистої простору, можливостей задоволення потреб, ситуацією невизначеності, необхідністю враховувати кримінальну субкультуру, станом страху, фрустрації, почуттям провини, каяття або агресії. Важливими психологічними механізмами, що дозволяють засудженому вижити в складних соціальних умовах, адаптуватися до позбавлення волі є механізми психологічного захисту.

Відбуваючи покарання у виправній установі, в умовах соціальної ізоляції людина відчуває певне коло емоцій, переживань, відбувається перебудова особистості. У тюрмі руйнуються життєві цінності, обмежується задоволення звичних потреб, засуджений гостро переживає ворожість нового мікросередовища. Перед ним постає необхідність вироблення нових стратегій поведінки. Ситуація позбавлення волі є для засуджених стресовою в силу великої кількості виникаючих перед ними труднощів, які, в свою чергу, вимагають пристосування до нових умов.

Механізмом пристосування засуджених до умов виправної установи служить копінг-поведінка, оскільки копінг є індивідуальним способом взаємодії із ситуацією відповідно до її значущості в житті людини і її психологічних можливостей [1, с. 221]. Копінг-поведінка – це реакція на стресову ситуацію, при цьому засуджений використовує певні копінг-стратегії в боротьбі зі стресом. На вибір стратегій впливають як особистісні характеристики людини, так і контекст самих важких ситуацій. На нашу думку, на вибір засудженими копінг-стратегій в тому числі впливає такий фактор, як гендерна приналежність. Вивчаючи відмінності у виборі способів захисної поведінки між жінками і чоловіками, необхідно враховувати і біологічні, і соціокультурні чинники. З точки зору теорії еволюції статі жінкам більш властиво пристосовуватися до важкої ситуації, так як жіноча стать має високу пластичність (адаптивність). Чоловіки ж виходять із ситуації, прагнучи знайти нове рішення, труднощі лише стимулюють їх пошук [3].

Баканова А.А. зазначає, що в цілому у боротьбі зі стресом у чоловіків і жінок є загальні закономірності, можливо, обумовлені культурно і соціально, проявляються вони в частому використанні копінг-стратегій когнітивної сфери, що говорить про тенденції раціонально переробляти ситуацію, що склалася. Цікаво, що жінки більшою мірою, ніж чоловіки використовують такі стратегії, як «релігійність», «емоційне розвантаження» і «покірність/безнадійність». У поведінці ж чоловіків частіше зустрічаються стратегії «самоспостереження», «надання сенсу» і «придушення емоцій» [2]. В роботі Александров Ю.В. та Шевченко Л.О. зазначається, що специфічною особливістю засуджених жінок є глибоке емоційне проживання кризової ситуації і вміння побачити в ній сенс. Специфічною особливістю чоловіків є прагнення знижувати емоційну значимість кризової ситуації за рахунок відходу від її глибокого усвідомлення.

Шепель К.В. в своїх дослідженнях зазначає, що в розподілі бажаних копінг-стратегій поведінки у чоловіків і жінок з є багато спільного[5]. Разом з тим, чоловіки віддають великі переваги «Планування рішення проблеми», ніж «Пошуку соціальної підтримки», тоді як жінки, навпаки, більше віддають перевагу стратегії «Пошук соціальної підтримки», ніж «Планування рішення проблеми». Чоловіки більш схильні використовувати стратегію «Позитивна переоцінка», ніж «Втеча-уникнення»; у жінок встановлені зворотні співвідношення. Показано, що чоловіки і жінки по різному долають стрес (в цілому), чоловіки використовують більш активні, сфокусовані на проблемі копінг стратегії, в той час як жінки використовують стратегії засновані на емоціях, щоб висловити свої емоції, шукати соціальної підтримки і звинувачувати себе. Натомість жінки більшою мірою волають до соціальної підтримки для подолання стресу, більше ніж чоловіки фокусуються на внутрішніх міжособистісних аспектах конфліктної ситуації[4].

В цілому можна зробити висновок, що чоловіки і жінки по-різному реагують на стрес і використовують копінг стратегії відповідно до домінуючих в суспільстві гендерних стереотипів рольової функції: жінки більше фокусуються на міжособистісних і емоційних аспектах ситуації, в той час як чоловіки концентруються на концепціях рішення проблеми

Ми згодні з думкою про те, що чоловіки та жінки по-різному сприймають та переживають стрес. У нашому дослідженні ми визначаємо особливості копінг-стратегій у жінок, що позбавлені свободи. В останнє десятиліття особливості поведінки окремих категорій засуджених, зокрема жінок, які відбувають покарання у виправних установах були предметом

вивчення в дослідженнях вітчизняних науковців кримінологів та психологів: Головкина Б.М., Денисової Т.А., Шевченко Л.О., Філоненка В.М.

Метою дослідження стало визначення особливостей 317опінг-стратегій засуджених жінок віком від 21 до 60 років.

Для досягнення визначеної мети були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати типові 317опінг-стратегії поведінки в залежності від гендерної приналежності.
2. Визначити особливості 317опінг-стратегій засуджених жінок.

Об'єкт дослідження: 317опінг-стратегії засуджених.

Предмет: особливості прояву 317опінг-стратегій засуджених жінок віком від 21 до 60 років.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали концепція 317опінг-стратегій Лазаруса Р. – Крюкової Т.Л..

Вибірку склали засуджені жіночої статі чисельністю 40 осіб віком від 21 до 60 років Качанівської виправної колонії № 54.

В ході проведення дослідження використовувалися методика діагностики когнітивно-поведінкових стратегій подолання. Дана методика розроблена І.Г. Сизовою і С.І. Філіпченковою і призначена для діагностики переважної стратегії захисної поведінки. Результати дослідження когнітивно-поведінкових стратегій подолання жінок – злочинниць надані у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники когнітивно-поведінкових стратегій подолання

Шкала	М	Мінімум	Максимум
Когнітивна репетиція	8,89	3,00	14,00
Корекція очікувань і надій	9,52	2,00	15,00
Ті, що йдуть вниз порівняння	6,56	2,00	15,00
Ті, що йдуть вгору порівняння	8,44	0,00	16,00
Антиципуюче подолання	6,51	0,00	15,00
Передзахоплююча туга	7,93	0,00	15,00
Позитивне тлумачення ситуації	7,07	1,00	12,00
Додання нетривіального сенсу ситуації	6,74	0,00	16,00
Зміна особистісних властивостей	7,78	0,00	12,00
Ідентифікація зі щасливчиками	4,78	0,00	9,00
Фіксована на емоціях стратегія	7,56	1,00	15,00
Догляд або втеча з важкої ситуації	6,81	0,00	12,00
Стратегія заперечення	5,33	0,00	10,00

За результатами аналізу ми бачимо, що часто засуджені жінки використовують стратегію «Когнітивна репетиція». Показник середній складає 8,89 балів. Приймаючи рішення про можливість позитивної зміни важкій ситуації, людина починає формувати її як проблему, вона визначає кінцеву і проміжні цілі, намічає план вирішення, визначає способи досягнення мети. Іноді людина не використовує практичні дії, а замінює їх вербальними формами реагування. Це досить логічно, бо в жінок, які позбавлені свободи немає можливості використовувати практичні дії.

Також по шкалі «Корекція очікувань і надій» був визначений показник 9,52 балів. У багатьох випадках тривалі, але невдалі спроби перетворити травматичну ситуацію призводять людину до того, що все її ресурси виявляються вичерпаними, спостерігається граничне зубожіння ціннісного змісту свідомості. Людина намагається створити нову систему психологічної регуляції. Така перебудова дає суб'єкту шанс впоратися зі стресовою ситуацією. Але проблема може залишитися невирішеною. У цьому випадку людина змушена визнати, що зазнав невдачі. Поразка несе за собою зниження самооцінки, вимагає перегляду позитивного ставлення до себе. Все це вкрай болісно для людини, в таких випадках вона відмовляється тимчасово від поставленої мети і знижує планку своїх намірів. Людина ставить перед собою менш складні завдання і докладає зусилля для їх досягнення.

По шкалі «Ті, що йдуть вгору порівняння» визначений показник у 8,44 балів. Людина згадує все те хороше, що вона має в житті, все ті досягнення, якими може пишатися. Цей прийом знецінює невдачу, не вимагає негативної перебудови ставлення до себе.

Висновки. Таким чином ми визначили переважаючі стратегії поведінки у засуджених жінок. Нами було визначено, що усі шкали відносяться конструктивних стратегій.

Конструктивні стратегії подолання є активним перетворенням важких життєвих умов. Це перетворення може бути направлено на ситуацію, і тоді говорять про конструктивні перетворюють стратегіях подолання. Або, потрапивши в скрутну ситуацію, людина приходить до висновку, що тільки навмисна, свідомо зміна своїх особливостей може привести до благополуччя. За допомогою визначення особливостей можна розробити корекційну програму для адаптації жінок, позбавлених свободи.

Література

1. Александров Ю.В., Шевченко Л.О. Теоретичні та прикладні питання ресоціалізації жінок-злочинниць/ Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 11 грудня 2015р.). «Актуальні напрями практичної психології і психотерапії». – Харків.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2015. – С. 220-222.
2. Баканова А.А. Стратегии совладания со страхом смерти // Психология стресса и совладающего поведения: материалы III Междунар. науч.-практ. конф. Кострома, 26-28 сент. 2013 г.: в 2 т. / отв. ред. Т.Л. Крюкова, Е.В. Куфтяк, М.В. Сапоровская, С.А. Хазова. - Кострома: КГУ им. Н.А. Некрасова, 2013. -Т. 1. - С. 165-167.
3. Лазарус Р. Стрес, оцінка та копінг / Р. Лазарус. – К.: ФОП Стеценко В.В. – 2015. - 130 с.
4. Шевченко Л.О. Життєва криза особистості злочинниць та можливості її корекції за умов депривації / Л.О.Шевченко //Вісник Харківського національного педагогічного університету. – Серія "Психологія". – Вип. 39. – Харків: ХНПУ, 2011. - С. 196 – 209.
5. Шепель К.В. Особливості прояву копінг-стратегій особистості в процесі соціальної взаємодії / К.В. Шепель // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації : [збірник наукових праць]. Вип. 5 / Держ. вищ. навч. закл. "Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди". - Переяслав-Хмельницький : 2010. - С .80-84.